

ИСТОРИЯ НА КНИГАТА
BOOK HISTORY

ПРОПАГАНДАТА НА СТРАНИЦИТЕ НА СПИСАНИЕ
„АЗ ЗНАМ ВСИЧКО“ (ЮНИ 1914 – ОКТОМВРИ 1915)

Мила Кръстева

Университет по библиотекознание и информационни технологии

Резюме: След две неуспешни войни за национално обединение българското общество не е склонно страната ни да участва в Първата световна война. За да бъде убедено, българският политически елит отправя пропагандни послания от седмичното илюстрирано списание „Аз знам всичко“. Решението е продиктувано от факта, че изданието се отличава с богат фотографски материал, постига директни внушения, ползва се с авторитет пред читателската публика в страната и в чужбина. В продължение на година от редакцията на седмичното списание отразяват едностранчиво военните събития, като предизвикват симпатии в полза на Централните сили. Те са представени като защитници на справедливостта и единствени гаранции за осъществяването на българската национална кауза. Посредством проследяване на разнообразни пропагандни послания настоящото изследване реконструира периода между двете Балкански войни и пропагандата в подкрепа на българско участие в Първата световна война.

Ключови думи: пропаганда; Първа световна война; списание „Аз знам всичко“.

Първите опити за пропаганда в България се свързват преди всичко с периодичния печат. Предвид развитието на техниката и технологиите той е основен фактор за пропагандно въздействие в първите десетилетия на ХХ век. В периода след Балканската война (8 октомври 1912 – 30 май 1913) и Междусъюзническата война (16 юни – 28 юли 1913), когато българският политически елит подготвя обществото за прекратяване на неутралитета в Първата световна война, периодичните издания са използвани като мощно пропагандно средство. Те може да бъдат определени като основен фактор поради това, че са най-широко разпространяваните информационни източници. Илюстрираното седмично списание „Аз знам всичко“ има принос към убеждаването на българския народ, който е изтощен от две последователни неуспешни войни, да заеме категорична позиция в Първата световна война.

Периодичното издание е отпечатвано в периода ноември 1913 г. – януари 1920 г. След петгодишно прекъсване отпечатването му е подновено във вид на вестник (Ivanchev, 1962 : 57). В заглавните данни на списанието

се отбелязва, че редакцията и администрацията му се намират в гр. София, ул. „Московска“ № 1, срещу Двореца. Това уточнение дава повод да се заключи, че „Аз знам всичко“ обслужва интересите на цар Фердинанд I и политическото му обкръжение.

Абонаменти се приемат във всички телеграфо-пощенски станции в България. Според официалните данни на редакцията всеки брой се тиражира в 30 000 екземпляра. Може да се направи извод за широкото разпространение на идеите, заложен в списанието. От 1914 до 1916 г. седмичното списание се разпространява и в чужбина срещу 12 лв. годишен абонамент. От 1917 г. транспортирането на изданието става трудно и рисковано, през територии на Антантата.

Като „*стопанин-издател*“ на списанието се легитимира Атанас Петров. През 1917 г. той спира да отпечатва данни за себе си и координати на редакцията. Въпреки очевидната криза в отношенията с Двореца, линията на политически пристрастия остава неизменна. След тази критична година, през 1918 г. издателят отново се представя по обичайния начин.

През първата година от съществуването си списание „Аз знам всичко“ отразява вътрешнополитическите проблеми в България, породени от двете неуспешни Балкански войни. От средата на 1914 г. съдържанието се променя, като основните теми са свързани с международната обстановка и избухването на Първата световна война.

Първата международна пропагандна тема, широко дискутирана в „Аз знам всичко“, е свързана с покушението над австро-унгарския престолонаследник княз Франц Фердинанд и съпругата му София Хотек. В поредица от статии симпатиите на читателите умишлено се насочват в полза на Австро-Унгария. Авторите на илюстрираното списание са улеснени предвид факта, че Сърбия има сериозен принос за поражението на България в Междусъюзническата война. Българските политици не вярват, че предстои сериозна военна криза, но използват негативните обществени настроения за затвърждаване на антисръбските нагласи. В допълнение са публикувани фотографии на европейски владетели, които са убити от началото на XX век – италианския крал Умберто (16 юли 1900), сръбския крал Александър (28 май 1903), португалския крал Карлос (19 януари 1908) и гръцкия крал Георг (5 март 1913) (*Az znam vsichko*, 1914 : 35).

Седмица по-късно от редакцията на списанието директно излизат с твърдение, че предстои нова война, мащабите на която все още не са ясни. В подкрепа на твърдението са приложени фотографии на сираците на Франц Фердинанд пред ковчега му; на арестуването на Неделко Кабринович; на разрушенията в Сараево (*Az znam vsichko*, 1914 : 36).

Пропагандата против Сърбия е засилена месец след покушението над австро-унгарския престолонаследник и за пръв път на страниците на „Аз знам всичко“ е публикувана фотография на министрите, от които зависи какви военни действия ще бъдат предприети (*Az znam vsichko*, 1914 : 37).

В края на април 1915 г. са публикувани множество кадри на развалините в Белград. Направен е коментар, че те са резултат от австро-унгарска бомбардировка. Може да се предположи, че статии, свързани с разгрома на Сърбия в Първата световна война, се посрещат възторжено от българските читатели. Поредицата от подобни журналистически материали може да бъдат разчетени като вид възмездие за българския разгром през 1913 г. Съпоставени по този начин, събитията несъмнено довеждат до симпатии в полза на Централните сили (Az znam vsichko, 1915 : 26).

Емоционалните пристрастия на българите са използвани от анонимните автори в „Аз знам всичко“ при представянето на сръбския крал Петър I Караджорджевич. Той е заснет, докато инспектира с автомобил австро-унгарската граница. Внушава се, че е разтревожен от позициите на противника (Az znam vsichko, 1914 : 40).

В полза на Австро-Унгария е поместена статията „Върховната австрийска команда“, в която е представен фотоколаж от портрети на началниците в австрийската армия (Az znam vsichko, 1914 : 38). Темата е продължена с мобилизацията в Австро-Унгария, като се поставя акцент върху фотография от струпването на австрийски войски на сръбско-босненската граница (Az znam vsichko, 1914 : 38). На тази новина редакцията на „Аз знам всичко“ отделя особено внимание, тъй като българският народ чувства, че Сърбия получава възмездие за Балканската и Междусъюзническата война.

След като Австро-Унгария е представена в бляскава светлина, авторите на списанието се заемат с изграждането на положителен образ на Германия. В детайли са представени нейните преимущества, а категоричните оценки дават основание да се предположи, че има официална поръчка за публикуване на статии в услуга на Централните сили. От началото на войната се забелязват реклами на германски стоки на последната страница на изданието. Този факт не трябва да се възприема като случайност, понеже до момента са допускани само реклами на български дружества.

За по-силно въздействие над обществените нагласи в България често се прибегва до съпоставка на оръжията в Антантата и Централните сили. Като пример може да послужи статията „Гигантските оръжия“. В нея са приложени фотографии, които демонстрират четирите далекобойни оръдия на английския броненосец „Конкорд“ (Az znam vsichko, 1914 : 40). Българските читатели се запознават с обстоятелството, че Великобритания е сериозен противник, но в същото време анонимният автор изказва мнение, че германските параходи са най-модерните в Европа (Az znam vsichko, 1914 : 40).

За идейното приобщаване на България към Германия е използвана статия, посветена на втория син на германския кайзер – принц Айтел Фридрих Пруски. През пролетта на 1915 г. той заема длъжността бригаден командир на Западния фронт. Уточнява се, че престолонаследникът Фридрих-Вилхелм също е командир на армия. Фактът, че двамата синове

на кайзера се сражават в редовете на германската армия, трябва да мотивира българите да се включат във войната и да постигнат национално обединение (Az znam vsichko, 1915 : 24).

Военните качества на германците са изтъкнати пред българските читатели посредством фотография, направена по време на строежа на понтонен мост над р. Висла. Според коментара под нея те са „*учудили света със своята ловкост и военна подготовка*“ (Az znam vsichko, 1915 : 25). От редакцията на списанието не публикуват подобни кадри от строежи на военни съоръжения на Антантата и не възхваляват нейните представители.

Върху страниците на „Аз знам всичко“ е препечатана подробна статистическа информация от германско издание. Според последното преброяване на населението в Германия, страната разполага с военен потенциал от 18 647 561 мъже над 18 години (Az znam vsichko, 1915 : 29). Информацията е особено важна за формиране на настроенията сред българите, тъй като тази внушителна численост вдъхва увереност за постигане на българската национална кауза.

Макар в разглеждания период Османската империя да пази неутралитет, тя има изявиени пристрастия към Централните сили. С оглед на общите политически и стратегически цели българските пропагандисти са изправени пред предизвикателството да предразположат обществото към Османската империя. С тази цел е поместена пропагандна статия за студентска екскурзия в Цариград. Тя рисува дружелюбен образ на мирното население, а за постигане на по-силно внушение е публикувана фотография на малко момче от Гюмюрджина, което приветства българските студенти (Az znam vsichko, 1914 : 41). След като взаимоотношенията между българското и османското население са представени по подобаващ начин, от редакцията на илюстрираното списание започват да отправят пропагандни внушения за османската войска. Непосредствено след края на двете Балкански войни тази задача може да бъде оценена като сложна. По тази причина към този деликатен въпрос се подхожда чрез представяне на новата военна реформа, иницирана от султан Мехмет V. Пред читателите тя е описана като особено дълбока и засягаща дори военното облекло (Az znam vsichko, 1915 : 26).

Последните седмици преди включването на Османската империя в Първата световна война са описани в статията „Турската мобилизация“. Тя е придружена от фотография на османската кавалерия. От редакцията на списанието обръщат специално внимание на обстоятелството, че Османската империя официално не заема позиция във войната, но бърза да мобилизира населението си (Az znam vsichko, 1914 : 41).

Една от статиите, отразяваща османското участие в глобалния военен конфликт, засяга сраженията с Франция и Великобритания. От „Аз знам всичко“ представят в детайли бойните действия под предлог, че се водят в непосредствена близост до български територии. Излагат се доводи в полза на османците и се омаловажават преимуществата на Антантата (Az znam

vsichko, 1915 : 29). Именно в представяната статия може да бъде разчетен стремеж за повишаване на българското национално самочувствие. Бойните качества на българите, демонстрирани в изминалите две войни за национално обединение, изобличават Османската империя като слаб противник. След като тя има ресурс да надвие големите сили в Антантата, се налага изводът, че България би постигнала бърза победа. До пролетта на 1915 г. периодично се поместват статии с пропагандно съдържание в полза на Османската империя. Още през месец април българското общество е подготвено, че правителството на Васил Радославов ще проведе преговори с председателя на османския парламент Халил бей (Az znam vsichko, 1915 : 23). Тази информация показва, че българските управляващи вече са взели категорично решение да се обвържат с Централните сили, но чакат най-удобния момент, за да поставят исканията си.

Успоредно с пропагандните послания в полза на Османската империя, в списание „Аз знам всичко“ са публикувани статии за военния потенциал на държавите от Балканския полуостров. Анонимният автор се отнася с уважение към всяка от армиите на големите европейски сили, но си позволява подигравателно отношение към румънските военни части. Те са представени като неориентирани, понеже не се ангажират с лагер във войната, но за сметка на това предприемат военни маневри (Az znam vsichko, 1914 : 40). По сходен начин са представени и гръцките войски, които отпътуват с влак от гарата пред Акропола в Атина. От редакцията на илюстрираното списание дават критична оценка за способностите на гръцката армия (Az znam vsichko, 1914 : 40).

Следващият брой на „Аз знам всичко“ отправя директна атака срещу Франция. Страната е представена с финансовите затруднения, които изпитва в началото на Първата световна война. В подкрепа на изказаното твърдение е поместена фотография на тълпа французи, които желаят да изтеглят спестяванията си от местна банка (Az znam vsichko, 1914 : 42). Успоредно с това се внушава, че французите не разполагат с военни умения, като се прилага информация, че пленените френски офицери наброяват 1800 души (Az znam vsichko, 1914 : 45).

Българският народ е запознат с обстоятелството, че колониалните владения на Франция са привлечени към бойните действия. „Черната армия“, както метафорично са наречени полковете, съставени от цветнокожи, са описани като особено отдадени и дори фанатизирани. „Аз знам всичко“ публикува фотография на цветнокожите участници във войната, като по този начин българските читатели се запознават с расата и униформите на тази част от френската армия (Az znam vsichko, 1914 : 42). Периодично в списанието продължават да се поместват фотографии на френските колониални войски. Посредством кратки коментари българските читатели се запознават с качества на сенегалските стрелци (Az znam vsichko, 1914 : 45) и към 1915 г. обществото е запознато с вида и действията на колониалните войски. Може да се обобщи, че благодарение на

множеството статии в илюстрираното списание българите не са изплашени от вида на цветнокожите противници и постигат успехи срещу тях.

Постепенно българският народ започва да се разколебава в силите на Антантата. По време на българския неутралитет, във всеки брой на списанието Антантата и Централните сили се представят на ротационен принцип. Франция, Великобритания и съюзниците им се ползват със снизходително отношение, а след всяка статия за тях следва похвала за Централните сили. На 24 август 1914 г. от редакцията на изданието представят на първа страница 12-те висши германски главнокомандващи (Az znam vsichko, 1914 : 43). Непосредствено след това върху две страници е поместена статия, която представя английската континентална армия. Описанието се отличава със снизходителен тон и внушение, че Великобритания ще бъде сред губещите държави, понеже не разполага с добре оборудвана армия (Az znam vsichko, 1914 : 43).

Анонимните автори на „Аз знам всичко“ засягат в статиите си срещу държавите от Антантата и Русия. Българското население е емоционално обвързано с Русия и трябва да се положат сериозни усилия за преодоляване на психологическите зависимости във войската. Без да се цитира източник, е публикувано твърдение, че руските списания разглеждат България като бъдещ съюзник на Германия, Австро-Унгария и Османската империя (Az znam vsichko, 1914 : 41). Именно така подхвърлена, информацията може да бъде определена като пропагандна. В нея прозира ясен опит да се намалят традиционните симпатии към Русия и да се създаде по-силно германско лоби.

С множество фотографии се представя включването на Италия в Първата световна война. От редакцията на изданието предричат особено ожесточени бойни действия, тъй като Австро-Унгария, Германия и Италия са били съюзници в продължение на тридесет и три години (Az znam vsichko, 1915 : 29). В поредица от статии се представя безпомощното състояние на италианците при сраженията в Алпите. Като красноречив пример за отношението към италианските военни сили може да послужи статията „Сами съчиняват некролозите си“ (Az znam vsichko, 1915 : 45). Тя е изградена около тезата, че Италия е обречена да загуби, тъй като е нарушила традиционните си контакти с Германия и Австро-Унгария.

Постоянните негативни оценки, давани на държавите от Антантата, може да бъдат определени като един от най-важните пропагандни методи, използвани в илюстрираното списание „Аз знам всичко“.

Друг важен елемент от убеждаването в полза на Централните сили засяга битовите условия. В поредица от статии се изтъква ползата от подвижните германски фурни, които осигуряват войската с пресен хляб (Az znam vsichko, 1914 : 44). Редакцията на „Аз знам всичко“ постига внушение, че съюзниците на Германия и Австро-Унгария се ползват и от топло облекло, като по този начин се покриват жизненоважните аспекти на войнишкия живот (Az znam vsichko, 1914 : 49).

След като са разгледани темите за топлата храна и облеклото на фронта, е въведен въпросът за хуманното отношение и навременната лекарска помощ. Представена е фотография на автомобили, предназначени за извозване на ранените войници от бойните полета (Az znam vsichko, 1915 : 24). Темата е продължена и в следващите месеци посредством кадри на скачени санитарни автомобили, наречени „автомобили-тренове“. Те са пригодени да спасяват едновременно много пострадали войници, без да се отдава значение на чина им в армията. С поредицата от статии, засягащи битовите условия в лагера на Централните сили, германците са представени като най-иновативните участници във войната, които проявяват човечност към войската си във всички ситуации (Az znam vsichko, 1915 : 39).

По време на война един от най-наболелите въпроси е свързан с хигиената. По тази причина е публикувана фотография на германски влакове, в които са обособени бани. Сред българското общество се налага мнението, че при евентуално участие във войната германското техническо достижение ще разреши този проблем от войнишкия бит (Az znam vsichko, 1915 : 23).

След като най-наболелите битови въпроси са подробно разяснени, от редакцията на „Аз знам всичко“ публикуват информация, че германските военни части са снабдени с художествена литература. Тя е осигурена безвъзмездно от Дружеството на германските книгоиздатели. Пояснено е, че книгите се разделят на две групи – за фронта и за болниците, за да може всички войници да разнообразяват ежедневието си. Според цитираната статия ежедневно на германския фронт се изпращат 4000 тома. Това пропагандно изявление трябва да покаже, че бойните действия не са крайно жестоци и войниците разполагат със свободно време за културни занимания (Az znam vsichko, 1915 : 23).

Списание „Аз знам всичко“ се използва за разгласяване на социалните придобивки в лагера на Централните сили. На първо място, пред българската публика се описват облекченията за семействата на мобилизираните в редовната армия и опълчението. С този пример косвено се изтъкват възможностите на предпочитаните съюзници (Az znam vsichko, 1914 : 49). По привлекателен начин са описани и условията в самата германска армия. Българските читатели са уверявани, че Централните сили осигуряват редовни отпуски за войниците, за да виждат близките си (Az znam vsichko, 1915 : 46).

От края на месец август 1914 г. първата страница на периодичното издание най-често е заета от победите на германските войски. Те задължително се обвързват с техническия им напредък. Пример за подобно представяне на информация е заглавната статия от 31 август. Тя представя победата на германците при Мец (Az znam vsichko, 1914 : 44), а разборът на събитията е придружен от кадър на картечници и целелини (Az znam vsichko, 1914 : 44). Може да се обобщи, че технологичните постижения на Германия се превръщат в основен компонент от съдържанието на

илюстрирания седмичник. Освен като създатели на иновативни оръжия германците са представени и като разузнавачи със сериозни успехи (*Az znam vsichko*, 1915 : 46).

До пролетта на 1915 г. целите на седмичника „Аз знам всичко“ остават непроменени. Тежките условия през зимата на 1914–1915 г. са пресъздадени в статията „Зимната война“. От нея става ясно, че снеговете на Източния фронт са наложили употребата на шейни. Те са представени пред читателите на „Аз знам всичко“ с фотография от германски парк със стотици шейни (*Az znam vsichko*, 1915 : 23). Темата е експлоатирана повторно посредством фотография, направена по време на проверка на същия парк от страна на фелдмаршал Хинденбург (*Az znam vsichko*, 1915 : 24). Тази статия доказва, че когато няма сведения за нововъведения в Централните сили, анонимните автори на „Аз знам всичко“ са склонни да поднасят повторно стари новини.

Пред българската публика се представя още едно проявление на германската техническа мисъл – „автомобил-лодка“. Фотографията на откритието е придружена от кратък коментар за възможностите му (*Az znam vsichko*, 1915 : 24). Прави впечатление, че изобретенията, които могат да бъдат успешно използвани в мирно време, не се радват на голямо внимание от страна на редакцията на седмичното издание. По-голямо въздействие имат оръжията и бойните газове. Българските читатели са обстойно запознати с възможностите и преимуществата на „пушка-картечница“ по време на сражение (*Az znam vsichko*, 1915 : 45). Статията „Борбата всред въздушните газове“ запознава българските читатели с новото стратегическо оръжие на германците. Заедно с действието на отровните газове е описано и предназначението на противогазите, които ползват войниците от първите редове при завземане на противниковите окопи (*Az znam vsichko*, 1915 : 30). При тези обстоятелства германските окопи са определени като „идеални“. Приложена е фотография, направена в близост до Берлин, която показва окоп, снабден със зимник, канцелария и отделение за почистване от въшки. Прави се уточнение, че съоръжението по цялата дължина е покрито с паркет, електрифицирано е и ползва собствена телефонна линия. Отправено е пропагандно послание, че ако България се включи във войната, на фронта ѝ може да се изградят подобни окопи (*Az znam vsichko*, 1915 : 31).

След като германските окопи и условията в тях са тема на десетки статии, от илюстрираното списание намират за нужно да ги представят като фактор за европейското културно развитие. Дадени са три конкретни примера за откриване на нови археологически обекти:

1. край гр. Мемел (дн. гр. Клайпеда в Литва) са открити ритуални предмети на викинги;
2. при гр. Зубен (дн. Австрия) е разкопана ритуална гробница с битови предмети, които датират от 2000 г. пр. Хр.;

3. в гр. Тапиау (дн. Гвардейск, Русия) е открит човешки скелет със забита каменна брадва в гърдите (Az znam vsichko, 1915 : 37).

След многобройни статии, в които се представя техническият напредък на Германия, се въвежда идеята за българско участие във войната. Конкретният повод е устройството на първите германски подвижни радиостанции, които вече намират приложение и в България. В „Аз знам всичко“ е изказано твърдението, че Централните сили вече подпомагат страната и тя трябва да вземе своето решение (Az znam vsichko, 1915 : 34).

Прави се внушение, че войната е към своя край и сега е най-благоприятният момент България да се включи в нея. На страниците на „Аз знам всичко“ е публикувана снимка на германски гравьор, който изработва отличията „Железен кръст“. Придружаващата информация гласи, че той е изработил хиляди бройки от отличията (Az znam vsichko, 1915 : 33).

Илюстрираното списание проследява германските военни успехи, но те се свързват от читателите с насилие и безчовечност. За да бъдат предразположени към Централните сили, българите са системно убеждавани в хуманното отношение на германските войски към противниците.

Посредством поредица от фотографии е засвидетелствано добро отношение към 800 000 пленници от руски, френски, английски и белгийски произход, събрани в големи концентрационни лагери в Германия. На първата фотография пленниците почистват зеленчуци, необходими за приготвянето на храната им, а на втората са заснети по време на обяд. Уточнява се, че през останалото време те подпомагат изграждането на обществени постройки и съоръжения (Az znam vsichko, 1915 : 30). Военнопленниците се ползват от правото да изпращат писма до близките си. Единственото условие е текстът да бъде подлаган на „строга цензура“. Изобретателността на германските цензори стига дотам, че писмата се подлагат на химически анализ, за да се провери действителното им съдържание. Това се налага след доказани опити на пленници да закодират текст, изписан с лимонов сок, под формален текст, изписан с обикновен молив (Az znam vsichko, 1915 : 30).

Германците са представени като справедливи посредством кадър от погребение на френски пленник. Не се уточняват обстоятелствата около смъртта му, а се набляга на добродетелите на централноевропейските войски (Az znam vsichko, 1915 : 30).

Взаимоотношенията в германските войски са представени с фотография, на която висшите офицери се хранят заедно с войниците. Пояснява се, че кайзерът е изискал това и че храната за всички, независимо от чина им в армията, е напълно еднаква (Az znam vsichko, 1915 : 23).

В последните седмици от българския неутралитет се възприема нов пропаганден подход. Хуманността на германците към ветераните се използва като основен метод за въздействие. Пред българското общество се представят съдбите на инвалиди от войната, които са се завърнали към всекидневния си живот с помощта на изкуствени крайници. Публикувана е

фотография на мъж, който управлява велосипед с две изкуствени ръце. Тя е последвана от пропаганден кадър на мъж, завърнал се към ковашкия занаят с два изкуствени крака и една изкуствена ръка (Az znam vsichko, 1915 : 38). Темата е продължена със статия за пишеща машина, пригодена за осакатели ветерани от войната. Прави се уточнението, че тя е изобретена във Франкфурт на Майн, като се показва грижата на Германия за всички участници във войната (Az znam vsichko, 1915 : 38).

В светлината на отминалите две неуспешни за България войни обществото е системно убеждавано, че ако участва в Първата световна война на страната на Германия, резултатът ще е различен. За да бъдат увеличени симпатиите към Централните сили, читателите на „Az znam vsichko“ стават съпричастни към вътрешната политика на Германия посредством събития от културния живот. Като пример може да послужи известието за смъртта на председателя на Германската академия на науките д-р Евгени фон Бьом Баверг (Az znam vsichko, 1914 : 45).

Темата за културните традиции на германското общество е разгледана в статия с полемичното заглавие „Защо германците рушат църкви?“. Тя е подкрепена с фотография от френския град Лонгви в област Лотарингия. На нея ясно се вижда, че френската артилерия е разположена около градската църква. Именно в това се корени оневиняването на германците, които унищожават църкви, обществени постройки и паметници на архитектурното изкуство. Според анонимния автор „германците са принудени от самите противници“ и това унищожение е следствие от самозащита. Липсва предположение, че французите защитават храма си от посегателство, а те са представени като агресори (Az znam vsichko, 1914 : 49).

Пропагандните цели на списанието се забелязват недвусмислено в статията „Катедралата в Млин“. Направена е фотография на германските войници, докато разглеждат храма, след като са го бомбардирани. Прави се паралел между изобразената сцена и българското настъпление в джамията „Султан Селим“ в Одрин (Az znam vsichko, 1914 : 49). Подобни нападения над храмове, културни институции и архитектурни паметници се осъществяват многократно до края на Първата световна война, без да бъде направена оценка на значимостта им.

Списание „Az znam vsichko“ отбелязва стогодишнината от рождението на Ото фон Бисмарк със статията „Железният канцлер“. Тя е придружена от голям портрет и ласкави думи за държавническите му постижения. Това е първата от поредица статии по темата, използвани за културно и политическо приобщаване на България към Германия (Az znam vsichko, 1915 : 24). След като пред българската публика са показани тържествата по повод годишнината от рождението на Бисмарк, а липсват други новини от културната сфера, в списанието е публикувана фотография на новоизградения паметник в негова чест в Дюселдорф (Az znam vsichko, 1915 : 26). Германското културно влияние над българското общество е видимо и в статията „Ковачът на Германия“. Повече от месец след

стогодишнината от рождението на Ото фон Бисмарк германските лобита в България намират повод отново да пресъздадат тържествата пред българските читатели (Az znam vsichko, 1915 : 29). В рамките на един месец темата се използва три пъти. Този факт говори за предопределеността на избора на българските политици.

Опитите на илюстрирания седмичник да приобщи българското общество към научния напредък на Германия, продължават със статия, която отразява седемдесетгодишнината от рождението на физика Вилхелм Рънтген. Той е представен като откривател на рентгеновите лъчи, които предизвикват революция в медицината (Az znam vsichko, 1915 : 24).

След като многократно се съпоставят качествата на държавите, част от Централните сили, с недъзите на тези от Антантата, на преден план се представят моралните устои в двата военни лагера. Голямата цел пред редакцията на „Аз знам всичко“ е да смекчи омразата на българите към Османската империя и да разсее симпатиите към Русия. В този контекст е публикувана саркастичната статия „Щастието на рускините“. Тя представя новия закон, забраняващ производството и употребата на водка в Русия. Руснаците са изобличени като „пияници“, които не осигуряват прехрана за семействата си и благодарение на новия закон започват да водят нормален семеен живот. Прави впечатление, че не се противопоставят национални недъзи и не се прави сравнение между бита на германци и руснаци (Az znam vsichko, 1915 : 29).

Като естествено продължение на темата за алкохолизма е поместена статията „Децата на войната“, която интерпретира малко известна страна на Първата световна война: „След обявяването на войната, когато владееше ентузиазмът, войниците под влиянието на спиртните напитки и на бъдещите перспективи, и госпожиците, обладани от духа на патриотизма си позволявали много волности, резултат от които са хиляди деца, които виждат бял свят девет месеца след обявяването на войната“. От същата статия става ясно, че английските военни власти отпускат петнадесет дни допълнителен отпуск за уточняване на незаконните раждания (Az znam vsichko, 1915 : 29). Тази информация смуцава консервативното българско общество и изобличава англичаните като крайно нецивилизовани. Неморално поведение се наблюдава и в останалите воюващи държави, но за целите на пропагандата четири месеца преди включването на България в преките бойни действия се изтъква само низкото поведение на народите от Антантата.

След поредица от компрометиращи статии редакцията на „Аз знам всичко“ се стреми да докаже своята безпристрастност. Предполага се, че читателите са уловили пропагандните послания в списанието, и се налага назначаване на независими международни кореспонденти. Това са Калши Корнел, който предава събития директно от Берлин, и Емил Грагьо, който проследява обществените настроения в Париж (Az znam vsichko, 1914 : 44). Издателят Атанас Петров разчита, че по този начин ще се запазят

обществените позиции и продажбите на изданието. Въпреки че са назначени независими кореспонденти, гръмките статии на първа страница не стават по-балансиранни. Още в следващия брой челната статия представя голяма фотография на австро-унгарската победа над руснаците при Красник (*Az znam vsichko*, 1914 : 45).

Седмица по-късно собственикът на списанието отново настоява, че ще представя безпристрастно събитията, и назначава още един международен кореспондент (*Az znam vsichko*, 1914 : 45). В допълнение е поместен материал за хладнокръвието на английската армия. Необходимо е да се отбележи, че тази характеристика е придружена от фотография, която изобразява английското отстъпление пред неприятеля (*Az znam vsichko*, 1914 : 45).

Особено важна е статията „Пропагандата чрез кинематографията“, тъй като тя внушава на българските читатели, че пропаганда е възможно да се извърши само с помощта на модерните технически достижения, които са слабо познати в България (*Az znam vsichko*, 1915 : 23).

От началото на Първата световна война фотографиите и коментарите към тях най-често изобразяват воюващите страни, без да отделят внимание на вътрешнополитическите процеси в България. Тенденцията е нарушена чрез прилагане на фотография на българския престолонаследник княз Борис, който е записан за слушател във Военната академия (*Az znam vsichko*, 1915 : 40). Това е сигурен знак, че България в най-скоро време ще се включи в глобалния военен конфликт.

Непосредствено преди прекратяването на българския неутралитет е публикувана статия, която пряко засяга България. Край Пловдив принудително каца германският военен самолет „Албатрос“, докато изпълнява курс до Одрин. В момента на приземяването пилотът убива случайно преминаваща жена. Авторът оставя без коментар инцидента и съобщава неутрално фактите, тъй като те не съответстват на официалните послания в изданието (*Az znam vsichko*, 1915 : 29). След като се съобщава за нелепо загиналата българка, вниманието на читателската публика се измества от негативното събитие, като германците са провъзгласени за защитници на мира и човешките права.

Дни преди включването на България във войната списание „Аз знам всичко“ отправя ясно пропагандно послание. С известно закъснение се съобщава, че на 4 септември при гара Търново-Сеймен (дн. Симеоновград) е паднал германски самолет. Този на пръв поглед красноречив факт е използван от редакцията на изданието като агитация в полза на Централните сили. Вместо да изясни обстоятелствата около падането на самолета, анонимният автор се фокусира върху съставните му части и въоръжението, с което разполага. Вниманието на читателите се измества от очевидния факт и отново се говори за изключителността на Германия (*Az znam vsichko*, 1915 : 47).

Пропагандните цели на изданието са добре разкрити в трета статия за паднал самолет на Централните сили. На 23 август в с. Борима (до гр.

Троян) населението залавя пилота и пасажера на паднал германски самолет и ги предава на местните власти. Може да се предположи, че информацията е забавена умишлено с месец, тъй като представя негативно отношение към германците. Статията излиза от печат непосредствено преди българската мобилизация. Предполага се, че няма да рефлектира върху обществените настроения и същевременно няма да даде повод за обвинения, че „Аз знам всичко“ публикува новини едностранчиво и избирателно (Az znam vsichko, 1915 : 47).

Косвено потвърждение за намерението на българския управляващ елит да заяви категорична позиция в Първата световна война, се открива във фотография от Първа софийска мъжка гимназия. Тя показва упражнение по близък бой с нож. Направено е уточнение, че към всички столични гимназии са сформирани стрелкови ученически роти, които наброяват няколкостотин души (Az znam vsichko, 1915 : 30).

Българското участие във войната е неизбежно и това се потвърждава в края на месец август 1915 г., когато е сформиран Първи морски ученически полк във Варна (Az znam vsichko, 1915 : 43). Тази информация доказва, че България планира да преустанови неутралитета си и подготвя и най-младите мъже за бойни действия.

Предвестник на българското участие във войната е обявата, че всички любители фотографи, които изпратят сполучлива фотография на военна тематика, ще получат от редакцията на „Аз знам всичко“ 5 лв. или половин годишен абонамент. Нарастващият обществен интерес към илюстрираното списание проличава от намерението да се назначи щатен фотограф. Приемат се кандидатури на фотографи, които не разполагат със собствена техника. Втората индикация, че България съвсем скоро ще прекрати своя неутралитет, е изявлението, че назначението се налага поради нуждата от публикуване на фотографии, заснети на българска територия (Az znam vsichko, 1915 : 37).

Непосредствено преди включването на България в Първата световна война списание „Аз знам всичко“ обявява фотографски конкурс за най-оригинални кадри от фронта. Учредени са десет премии с награди от 10 до 500 лв. Предвижда се всички фотографии, които не бъдат премирани, да получат място в списанието и да донесат на авторите си възнаграждение от 5 лв. (Az znam vsichko, 1915 : 48).

В последния брой за месец септември редакцията на „Аз знам всичко“ излиза с челната статия „България обявява мобилизация“. Приложена е фотография на запасни войници от най-възрастните набори, която внушава, че след две неуспешни войни за национално обединение сега те ще постигнат победа (Az znam vsichko, 1915 : 48).

Посредством десетки фотографии на мобилизирани войници българското общество се запознава с новата държавна политика – на „въоръжен неутралитет“ (Az znam vsichko, 1915 : 48). В демонстрация на военна мощ са превърнати традиционните тържества по случай

Съединението. Отбелязването на тридесетгодишнината в Пловдив е представено в няколко кадъра, които акцентират върху военния парад (*Az znam vsichko*, 1915 : 48). Тази публикация е последвана от фотография на загинали войници от Антантата. Фотографията е особено красноречива и отправя ясно послание дни преди цар Фердинанд I официално да издаде Указ за присъединяването на България към Централните сили (*Az znam vsichko*, 1915 : 48).

В началото на месец октомври редакцията на списанието публикува само военни сцени от България. Страниците на изданието са запълнени със снимки на пехотния полк в София (*Az znam vsichko*, 1915 : 49), мобилизирани войници, разквартирувани в палатков лагер (*Az znam vsichko*, 1915 : 49), и пр. Бойният дух на българите не трябва да се помрачава от дните на мобилизацията. Редакцията на списанието се стреми да открие по-атрактивни теми и да отклони вниманието от битовите проблеми в българската армия.

Пропагандните послания, отправяни от страниците на „Az znam vsichko“ в продължение на година, губят своята значимост още в дните на българската мобилизация. Публикувана е фотография на запасни войници от Трявна, които са настанени по покривите на товарни влакови композиции. Става ясно, че българската армия няма да се радва на описваните в списанието облаги. В същия период е публикувана фотография, която представя храната, отредена за българската войска. Тя се приготвя при полеви условия, а също така не е питателна и изобилна. Въпреки суровата действителност списание „Az znam vsichko“ рядко дава гласност на нередностите в българската армия и продължава да подкрепя Централните сили до края на Първата световна война.

По време на българския неутралитет в Първата световна война, редакцията на списание „Az znam vsichko“ представя Централните сили в благоприятна светлина пред читателската публика. След обстоен анализ на бойните качества, присъщи на германските и австро-унгарските войски, се пристъпва към изясняване на битовите им условия и техния технически и културен напредък. За да бъдат привлечени симпатиите на по-големи обществени групи, Централните сили са представени като защитници на моралните ценности и изконните човешки права. Държавите от Антантата са пренебрегвани, а статиите, които разглеждат участието им във войната, предизвикват недоверие към техните сили. В продължение на повече от година анонимните автори на „Az znam vsichko“ пропагандират послания в услуга на българския политически елит и внушават на читателите, че Централните сили ще надделеят във войната, тъй като се сражават за справедлива кауза.

ЛИТЕРАТУРА

1. *Az znam vsichko*. (1914). год. I, бр. 35, 36, 37, 38, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 49, София.
2. *Az znam vsichko*. (1915). год. II, бр. 23, 24, 25, 26, 29, 30, 31, 33, 34, 37, 38, 39, 40, 43, 45, 46, 47, 48, 49, София.

3. **Иванчев**, Димитър. (1962). *Български периодичен печат (1844–1944)*. Т. 1. София: Наука и изкуство, с. 57.

REFERENCES

1. **Az znam vsichko**. (1914). god. I, br. 35, 36, 37, 38, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 49, Sofia.
2. **Az znam vsichko**. (1915). god. II, br. 23, 24, 25, 26, 29, 30, 31, 33, 34, 37, 38, 39, 40, 43, 45, 46, 47, 48, 49, Sofia.
3. **Ivanchev**, Dimitar. (1962). *Balgarski periodichen pechat (1844–1944)*. Т. 1. Sofia: Nauka i izkustvo, s. 57.

PROPAGANDA ON THE PAGES OF “I KNOW EVERYTHING” (JUNE 1914– OCTOBER 1915)

Abstract: *After two unsuccessful wars for national unification, the Bulgarian society is not inclined to participate in the First World War. In order to be convinced, the Bulgarian political elite sends propaganda messages from the weekly illustrative magazine “I Know Everything”. The decision is dictated by the fact that the publication is distinguished by rich photographic material, achieves direct suggestions, enjoys authority before the readership in the country and abroad. For a year, the editorial staff of the weekly magazine has one-sidedly covered military events, provoking sympathy for the Central Powers. They are presented as defenders of justice and the only guarantors for the implementation of the Bulgarian national cause. Through the follow-up of various propaganda messages, the present article reconstruct the period between the two Balkan wars and the propaganda for Bulgarian participation in the First World War.*

Keywords: *propaganda; First World War; magazine „I Know Everything“.*

Mila Krasteva, PhD Student
University of Library Studies and Information Technologies
119, Tsarigradsko shose, Blvd.
1784 Sofia, Bulgaria
E-mail: mila.krv@abv.bg